

Borsodi L. László

„ALÁAKNÁZOTT MONDATOK KÖZÖTT”,
AVAGY A „LÁRIFÁRI” ÖSSZHANGZATTANA

- Vári Attila: Idegen ég* -

Baka István *Csak a szavak* című versében olvashatjuk: „csak a szavak már nem maradt más / nem táplál a kenyér s a bor”. Kormos István *Nakonxipánban hull a hó* című költeményében pedig ez áll: „azt gondolom lehetne hó / s mire kimondom hull a hó”. A szavakra utalt és szavakban létező bakai beszélő, a Kormos Istváni költészet teremtő gesztusa, a kimondásba, a szóba, a szó által megképződő világba vetett hit szólal meg Vári Attila *Idegen ég* című, mintegy három és fél évtized termését tartalmazó verseskötetének *Ars poetica* című költeményében is: „az isten él / én mondom Vári”. A teremtmény, a kimondás által megalkotott „isten” (a kisbetűs mindenható?) pedig önálló életre kel: „és szólt az isten / lárifári”. Ez a megszólalás, a visszafelelő szó („lárifári”) a szó által teremtett és önmagát nagybetűvel versbe írott „Vári”-ra rímel rá, megkérdőjelezve az ember, a versbeli Vári és a szó által megalkotható világ komolyságát, létjogosultságát a kormosi hit és a szó mint létforma bakai értelmében. A „lárifári” ugyanis nemcsak az *Ars poeticára*, hanem a versnek a kötetbeli kiemelt helyéből adódóan a könyv minden egyes szövegére rávetül. Ironikus és önironikus viszonyt hoz létre, kijelölve a kötet olvasási, értelmezési paramétereit, rámutatva „isten” és ember, ember és világ, ember és idő, ember és önmaga kapcsolatának, valamint e kapcsolat értelmezhetőségének viszonylagosságára. Óvatosságra int és bizonytalanságot ébreszt, hiszen bármikor megszólalhat („lárifárizhat”), és olyan távlatot hoz(hat) létre, ahonnan az ember önmagával, a világgal, a szóval szembeni idegensége válik láthatóvá. S mindez költői hitvallásként fogalmazódik meg, és megsokszorozódik a kötet mindhárom ciklusában.

A *Változatok ütő és védekező hangszerekre* (az 1978-ban megjelent kötet címe; Bukarest, Kriterion Könyvkiadó) című ciklusban a várakozás és a szemlélődés magatartásában képződik meg az ember világtól való

* Válogatott versek 1970–2004. Csíkszereda, 2006, Pallas Akadémia Könyvkiadó.

idegensége és az ennek megváltoztathatatlanságából fakadó elviselhetetlenség tudata („élek mint tövis a fákon / törvények tartanak féken” – *Várakozás*), valamint a földhözkööttség kényszerűségéből adódó magányos létállapot: „engem már nem taszít / csak idezár / egyedül / egyet / egyetlen / egymagába” (*Földi történet*). Ennek a bezártságnak, idegenségnek egyrészt a felszámolhatatlanságára, másrészt a viszonylagosságára mutat rá egy nézőpontváltáson keresztül az *Ikárosz panaszai* című vers. Ebben a versvilágban nem perspektíva a fenti, az égi világba való eljutás, hiszen onnan csak kihullni lehet („rossz álom / mert repülök / nem fog a háló”), a lenti, a földi világból való szabadulás pedig lehetetlen („idelent szárnyam méricskérték”), de legalábbis nem lehet megfeledezni róla, hiszen az új, égi távlat is csak alátámasztja a világban való létezés tapasztalatait: „látom / vergődni az anyaföldet”.

Ennek a vergődésnek a változatai a ciklus további versei, amelyek megformáltságuk, csiszoltságuk okán, illetve kötetbeli tudatos elhelyezésük miatt is olvashatók egymás továbbírásaiént (*Mint kőbe, Tengeri-sóspárás szemed*), de egymás feleseléseiént is, ami akár a ciklus távolabbi szövegei között is létrejön (*Várakozás – Ami volt*). Lírai hangszerek ezek a versek, amelyek a megsokszorozódó ének a lét kihívásaira adott válaszaiként, reflexióiként, a nyelvben való létezés bizonytalanságából következő védekezésekként olvashatóak.

A létbe dobott ember panaszja szólal meg, aki saját múltjából, a gyermekkorából való kiüzetése folytán vált idegenné önmagától, és tévesztett utat a világban: „Hullnék gyermekkorba / bújnék gyermekkorba / (...) / s nem lehet / kukoricagránátomból / kihulltak a részsörétek / hármastat tévesztettem” (*Fohász jó barátokért*). Az emlék fájdalmas („a gyermekkor / öregházai térdre esnek” – *Lebontott emlékek*), majd az énből az emlékkép eltorzul („vénasszony-foghíj grádicsok / (...) / a harangnyelv idegbeteg”), a magány pedig végérvényessé válik („egyedül vagyok / hallgatok” – *Óváros délután*). E hallgatás nyomán az én szerepe átértékelődik („rólam majd senki sem beszél” – *Sebzett csend*), és ha ez a hallgatás védekezésként értelmezhető, akkor a név, a szó, amely e hallgatást „horzsolja”, tiltakozás az én visszavonása ellen. Ennek a lehetséges tiltakozásnak az értelme viszont több ponton is megkérdőjeleződik („csillagot olvasnék szoknyád egén / elcsúszok szavaid / hűvös haván” – *Mint kőbe*; „eszméim kőbaltájával / egyedül harcolok” – *Utószó*), hiszen a mondható, a

teremtő szó válik lehetetlenné („Hallgatózó cserepek között / szörcsög át a szó” – *Hallga*), a mondat, mint lehetséges összefüggésteremtés pedig veszélyes, hiszen „Aláaknázott mondatok között” (*Hajnal*) lépdél az ember. Marad tehát a töredékes mint az elszalasztott lehetőségek következménye („Megint a maradék, / megint a tegnapi ehetetlen. / Ez az én részem, amikor / tegnap sem ettem meg / a még egészet” – *Asztali áldás*), és marad a megváltatlanság, hiszen nincs, aki megváltson („lennék váza, / magam kinek hittem, / vagyok csupán máza” – *Idéző*), és bár „Valahol messze van egy közösség” (*Őszi kérdés*), nincs, akit megváltani.

A vállalható és lehetséges költőszerep a pusztulás, a lét sötét oldalát jelentő mondat mint dekadens és egyben önként vállalt örökség megőrzése marad, amely értelmezhető úgy is, hogy a költészet, a költői beszéd maga válik önpusztítássá (akárcsak Ady Endre költészetében):

„mondatom elején belép a reggel
köszön s már éppen delelni dülne
besötétedne hogyha hagynám elülne
de mint egy varjat megdobom röggel
röpködjön mondatom hess fekete varjam
te sötét-sötét éjszakaszárnyú
te vagy örökségem mást nem is akartam”.

(*Örökségem*)

Ebből a vállalt örökségből két út nyílik. Egyik a szóval, a mondattal való játék felé mutat, és szerepjátékos verseket eredményez (*A walesi küldött beszéde Adyfalván, A búsképű lovag testamentuma*), amelyek azt az intertextuális hálót gazdagítják, amelybe beszövédvé a versek szövegszerősége, illetve a textusban és a textus által létrejövő világteremtés gondolata jut kifejezésre. A másik út a kötet második ciklusa, a *Palackposta* szövegei felé nyitja meg a továbblépés lehetőségét.

A *Palackposta* cím szintén egyfajta ars poeticaként értelmezhető – üzenet ez a ciklus, híradás egy költői világteremtésről, amelyben maga az írás, a lét kerül mérlegre az eszmélkedés magányos pillanatától („... csönd... / dudorászik a szomszéd / (...)/ öt másodperc múlva / palack koccan a kádhoz / magányát üzeni nékem” – *Üzenet*) egy ismét vállalható szerep fölsejlesztésén át („van valami dolgom értetek” – *Csőnd*) egyrészt az emlékezés és felejtés játékáig („kihasadt labdám-ból ódon levegő pisszeg / lélegzetvételní gyermekkor” – *Gyermekkor*

- felgyújtott tükör), másrészt az önmagát mondatként megálmodó és egyben önmagától eltávolodott lírai én megszólalásáig:

„Azt álmodom, hogy olyan mondat vagyok,
melynek leírt változatában is hallhatóak a hangok,
és azt is álmodtam, hogy ez az a mondat,
amelyért érdemes lenne írni és élni.”

(Mentegető)

A baj csak az, hogy ez a mondat egyrészt álombeli, másrészt feltételes, tehát ami megszólalhat, az az (ön)ironikus „lárifári” összhangzattana, és így a Petőfi-féle patetikus vershelyzet teremthetlensége miatt alkalminak kitalált szerepversek szándékolt hétköznapisága szólal meg, amelyben a szerepjátékos beszélő a nyelvet a líra regiszterén csak gyárló módon képes „kezelní”. Ez a játék már a posztmodern ars poetica megnyilvánulása:

„Irmuska néni drága,
Ferkó bácsi drága,
mindenki drága.”

(Szerenád)

A mondatbeli, versbeli játék, a maszkváltások azonban nem válnak öncélúvá, noha a mélyebb összefüggések megragadásába vetett hit nincs meg, mint ahogy nincs meg a darabok összerakhatósága iránti klasszikus modern nosztalgia sem. A játékot egy rezignált beszélő hangjának basszusa kíséri, amely az *Elégia vonatkerékre és magányra* című nagyobb lélegzetvételi poémában reflexióként szólal meg, és a léthez való viszonyt *déjá vu*-ként láttatja („fentebb nevezett életet / alulírott vonatból látta”), összegez, amelyben nem nyílnak megnyugtató távolok és távlatok, amelyben a szóként, a versként létezés maga a büntetés:

„önmagammal vagyok összezárva / szótári csendben / idegen ének”. Ebben a léttapasztalatban pedig nincs feloldozás („és az sincs / akinek legalább megbocsássak”), és nincs vigasz („szünetel a feltámadás”), és fogódzók sincsenek, hisz az „igazság helyett / hajnali mese” van. Az igazság hajhászása helyett pedig a nyelv marad az egyetlen erkölcs.

Ebben a gondolatmenetben az utolsó, a *Babaház* című ciklus költeményei úgy értelmezhetőek, mint kísérletek lírai történetek (*Elsodort babaház*) elbeszélésére, baljóslatú tájak megjelenítésére (*Szárazajta - idegen ég*). A mondhatóságban magának a nyelvi regiszternek a

fenntartása marad az egyedüli tét: „(csutakolom az anyanyelvet)”. Ez a „csutakolás” pedig a lét, a nyelvben való létezés lehetetlenné válása, a részleges, a töredékes, az idegenség égi és földi szférájának kérlelhetetlen jelenléte ellenére nyelvi gyémántokat eredményez, amelyekben ott van a szépség („Szemed kalamáris, / (...) / Mosolyod iker-tó: / kettős-napot tükröz” – *Rigmusok*) és a hit: „az én párnám / maga az Isten” (*Hajléktalan-dal*).

Vári Attila kötete egy olyan Istennek a megtalálásáig vezet, amely megtűri az emberi sors tragikumát, vagy esetleg – merthogy teremtett Ő („ő”) is – kisbetűsként szólal meg, és amit megtalálni véltünk, visszajára fordítja, és viszonylagossá teszi bennünk, mert csak ennyit mond: „lárifári”. Ezért a kétségbeesett játékért megváltó olvasmányélmény Vári Attila verseskötete.

Leány tálcával